

Dr. sc. Hazema Ništović

METODE RADA U LOGODIDAKTICI

Sažetak

Govor se uči kao i sve drugo u životu. Kada se razvoj govora odvija planski i sistemski, onda je smanjena mogućnost pojave govornih deformacija koje je kasnije teško ispravljati. Još u predslavnoj fazi učenja dijete bi trebalo da bude osposobljeno za tečno, pravilno i lijepo komuniciranje koje se iskazuje osnovnim govornim komponentama kao što su:

-Glasovni suprasegmenti (zvučnost, bezzvučnost jačina, visina, boja, registar glasa, obim i opseg glasa)

-Dikcija (artikulacija, akcentuacija, disanje, ritam, tempo i pauze)

-Intonacija (kretanje i trajanje tona, visina i jačina tona, snaga govora, visina i akcentat govora)

Za pravilan, jasan i korektan izgovor glasa i njegovih suprasegmenata veoma je važna fonacija.

Svaki govor trebalo bi da ima neki cilj, jer govor bez cilja nije efikasan, da bi se sve to postiglo, neophodno je primjenjivati različite oblike rada sa djecom (govorne igre, govorne vježbe i govorno stvaralaštvo).

*** * ***

Prvi razred osnovne škole predstavlja najsloženije školsko razdoblje. U petoj i šestoj godini života djeca doživljavaju značajne promjene u socijalnom i duhovnom razvoju.

Škola traži odgovornost, organiziran rad i saradnju. Učenika ne smijemo sputavati, učenje kroz igru može mu pomoći da postepeno razlikuje igru od obaveze i maštu od stvarnosti. U prvom razredu osposobljavamo učenika da prima i da šalje poruke, uvodimo ga postepeno u značaj razumijevanja pisane poruke.

Pred šestogodišnjaka se postavljaju ambiciozni programski zadaci. S ciljem razvijanja jezičkog osjećaja organiziramo vježbe slušanja uzornog književnog govora koji se realizira u obliku čitanja, pričanja, slušanja, razgovora, recitovanja. Organiziraju se razne vježbe imenovanja predmeta i bića, uočavanje osobina, vježbe artikulacije i vježbe diskriminacije glasova. Na ovom uzrastu važno je razvijati jezički osjećaj, bogaćenje rječnika, razvoj dječijeg stvaralaštva (pričanje, razgovor, dramatizacija, slike događaja kao podsticaj za pričanje). Učenici se uvode u fonološki sistem. Glasovi povezani u sistem značenja čine riječi, a riječi se udružuju i čine rečenice.

Osposobljavanje učenika za pravilnu artikulaciju i diskriminaciju glasova predstavlja važan zadatak na ovom obrazovnom nivou. Riječ je veoma važan faktor komunikacije. Razumijevanje riječi, rečenica i teksta postiže se uspostavljanjem logike u iskazima i pričama. Za razvijanje logičnosti priče učitelj se služi nonsensnim iskazima i tekstovima gdje se besmisleno transformira u smislenu i obrnuto. Ova vrsta humorističkog pričanja pomaže učenicima da razlikuju realno od maštovitog i nerealnog.

Neki psiholozi kažu da je rečenična struktura veoma važna u razvoju mišljenja. Govor nije „vanjsko ruho misli“. Govorom se misao i formulira i formira.

Dakle, glas, riječ, rečenica i tekst su temelji jezičkih nivoa, oni su važni za razvoj govora i zbog toga, na ovom uzrastu, moramo o tome posebno voditi računa.

Šestogodišnjak manje može izraziti od onoga što želi da kaže jer nije dovoljno ovladao sintaksičkom strukturom maternjeg jezika. Jasno je da govor prati mišljenje, zaključivanje i prosuđivanje.

Logičnost izražavanja usko je povezana sa osmišljenošću, čak i nonsensno izražavanje može biti osmišljeno. „Čitati – znači razumjeti.“ Tehnika čitanja je potpuna samo ako je povezana sa značenjem pročitano.

U programskim sadržajima se insistira na razumijevanju i reprodukciji pročitano. Zbog toga je djeci potrebno ponuditi takve sadržaje koji će im pomoći pri otkrivanju svijeta, ali i otkrivanju vlastitih sposobnosti i mogućnosti.

U procesu razvoja pravilnog govora neophodno je uvažavati ekspresivnu stranu govora, pravilnu artikulaciju glasova, adekvatnu

upotrebu fleksije riječi u svim oblicima deklinacije i konjugacije te pravilno formiranje rečenica u strukturalnom pogledu. Pravilnost govora je u korelaciji i interakcijskim odnosima sa drugim osobinama dobrog govora. Za sistemski razvoj govora neophodno je realizirati sljedeće zadatke:

- Pomoć učenicima u samostalnom izražavanju.
- Podsticanje učenika da govore o svemu onome što opažaju, rade, misle i osjećaju.
- Podsticanje govornih sposobnosti učenika s ciljem prirodnog emocionalnog zrenja.
- Uticaj govornih aktivnosti na saznavni razvoj učenika.
- Njegovanje kulture govora, te razvoj diskriminacije i artikulacije glasova.
- Razvoj vještine slušanja i praćenja govora kao jedan od preduvjeta dobrog govora.
- Bogaćenje rječnika, te razvoj logički povezanog i gramatički ispravnog govora.
- Podsticanje stvaralačke aktivnosti u oblasti govora.
- Podsticanje spontane govorne improvizacije u igri.
- Stvaranje uvjeta za razlikovanje pojedinih sličnih glasova.
- Razlikovanje pravog i prenesenog značenja riječi.

ZNAČAJ MOTIVACIJE U RAZVOJU GOVORA

Kreativan pristup razvoju govora ostvaruje se na relaciji učenik, tema, učitelj. Na osnovu programske dinamike učitelj definira temu razgovora, priprema materijal za govorne aktivnosti, stvara pogodnu atmosferu za razgovor; podstiče kreativnu energiju; pobuđuje interes i osjećanja, razvija kreativno mišljenje i zaključivanje, utvrđuje stepen razvijenosti jezika. Da bi se sve ovo moglo realizirati neophodno je adekvatno motivirati učenike. Motivacija je najkreativniji dio časa jer podrazumijeva povezivanje govora sa iskustvenim nivoom učenika.

Metodička teorija i praksa operira sa sljedećim oblicima motivacije:

- Verbalna motivacija (motivacija putem teksta, priče...)
- Neverbalna motivacija (situacijska motivacija)
- Vizuelna motivacija (ilustracije, didaktički materijal)
- Akustička motivacija (snimljeni zvučni materijal)

- Asocijacijska motivacija (poticaj na određenu riječ)
U razvoju i podsticanju govora značajan segment čini odgovor na motivaciju koji, u suštini, znači:
- Očuvanje i podsticanje rezultata motivacije.
- Stimulacija ideja koje su došle kao rezultat motivacije.
- Poticanje govornog napredovanja pojedinaca.

Cilj dobro organizirane i realizirane motivacije je razvoj govornih sposobnosti.

Kombinacija učeničkih govornih aktivnosti sa pokretima dijelova tijela (fizički pokreti, ritmička gimnastika, pantomima), upotreba pomoćnih sredstava za razvoj govora, te isticanje ključnih riječi u temi daju dobre rezultate u razvoju govora.

Formiranje kraćih rečenica i oblikovanje u manju cjelinu, slušanje, vježbanje sluha, poliloško govorenje, pojedinačno govorenje, verbalizacija, kombinacija pokreta i govora. Na ovaj način učenike uvodimo u improviziranu dramsku situaciju koja je pogodna za ovaj uzrast. Igra je osnovni oblik rada sa učenicima ovog uzrasta. **Metoda igre** je osnovna metoda u kojoj imamo spoj govornog, ritmičkog i likovnog.

U prvom razredu osnovne škole, u predslovnoj fazi, nastavne metode se mogu podijeliti na OPĆE i POSEBNE.

Metoda razgovora u predslovnoj fazi predstavlja osnovnu metodu rada.

Razgovor se realizira između učenika i učitelja, te međusobni razgovori između učenika i učenika. U prvom razredu razgovor je često vezan za učiteljeva podsticajna pitanja s ciljem provjere stepena shvaćenosti pročitane teksta ili razgovora o nekoj temi. Razgovor u nastavi maternjeg jezika često ima motivacijski cilj i služi kao uvod u razgovor o nekoj temi. Složeniji tip razgovora je HEURISTIČKI. Ovaj razgovor nije isključivo reproduktivan nego se učenici podsticajnim pitanjima dovode do nove spoznaje, znači oni sami otkrivaju problem. Istakli smo cilj razgovora, ali je gotovo važniji put i način vođenja razgovora. To može biti improvizirani razgovor telefonom, dramatizacija teksta, govorenje stihova i slično.

Ovom metodom se ekonomiče s vremenom i ona je efikasna samo pod uvjetom da se kombinira s drugim nastavnim metodama (demonstracija ilustracija...). Ova metoda je značajna u periodu slušanja uzornog govora jer je, na ovom uzrastu, učiteljev govor gotovo jedini uzorni govor sa kojim se dijete susreće. Metoda

govora je zahvalna za uspješno povezivanje konkretnog s apstraktnim, dijelova sa cjelinom. Oblici ove metode, u maternjem jeziku, dolaze do punog izražaja u pripovijedanju, slikovitom i emocionalnom izlaganju, opisivanju, objašnjavanju, postupnom i sistematičnom izlaganju, tumačenju pitanja i radnji uz demonstriranje i ilustriranje.

METODE RAZGOVORA I METODA SLUŠANJA

Učenik sluša pravilan govor i pravilan izgovor pojedinih glasova, osobine izražajnog čitanja teško se stiču i sigurno će predstavljati učitelju najveće poteškoće u radu s djecom.

Učitelj će posebno u ovom periodu insistirati na osmišljenosti govora (u gramatičkom smislu) i njegovoj izražajnosti. Izražajnost se postiže pravilnom artikulacijom, sazrijevanjem smisla za upotrebu distinktivnih osobina glasova (zvučnost, bezzvučnost, boja, ton i druga svojstva).

Priprema za dobro govorenje je prvo u osluškivanju govora, a potom u razlikovanju govora pojedinih osoba, ali i životinja. (Kako se oglašavaju: maca, kukavica, janje? Kako govori majka, nena, unuka?)

Na ovaj način učenik će učiti visinu glasa, ali i izražajnost. Učitelj će prvo vježbati horsko govorenje, a onda vježbe govora u manjim grupama i na kraju individualno. Šestogodišnjak mora dobro uvježbati ono što će govoriti pred većom grupom, a pitanje, na koje će odgovarati, mora biti osmišljeno, jasno i precizno formulirano.

Pri pojačavanju glasa učitelj vodi računa da glas ostane čist i jasan, da ne prelazi u viku, ali ni u afoničnost (bezglasnost).

Da bi govor šestogodišnjaka bio fluentan (tačan) učitelj mora vježbati sklad između brzine mišljenja i brzine govora, očistiti učenički govor od poštapalica i bespotrebnog zastajkivanja.

Nefluentan govor je često opterećen poštapalicama, uzrečicama. Jasno je da uzrečice pomažu govorniku da se prisjeti šta će dalje kazati, što znači da misli ne prate govor. Nefluentan govor iščezava vježbanjem govora, razvijanjem pojmova kod djece, bogaćenjem rječnika, te savladavanjem rečeničkih konstrukcija.¹

¹ Sović, Svenka: Razvojna psiholingvistika, Novi Sad, 1976., str. 26. i 114.

Za fluentnost govora dobre su vježbe sinonima, antonima, vježbe stvaralačkog pričanja, kazivanje pjesmica napamet, dramatisacija. Najvažniju ulogu u razvoju govora ima učitelj. Svaka riječ, koju izgovori učitelj postaje regulator učeničkog izražavanja. Jezičko znanje sadrži sve ono što učenik razumije kada mu se govori, a jezičko izražavanje obuhvata ono što učenik svojim govornim potencijalom može da izrazi. Brojna istraživanja su pokazala da učenik prvog razreda mnogo više zna o jeziku nego što je to u stanju da izrazi, dakle, postoje značajne razlike između dječije kompetencije i dječije produkcije. Mnogi lingvisti se slažu da će djetetu u razumijevanju govora odraslih najčešće pomoći ekstralingvistički faktori (pokret, pogled, emocija, intonacija i drugo). Dakle, prateće komponente su ponekad mnogo važnije od riječi. Naravno, rječnik čine i one riječi koje učenik razumije ali ih još ne upotrebljava u govoru. Neki istraživači barataju fascinantnim brojem od 4.800 riječi kojim vlada šestogodišnjak ne odvajajući, pritom, pasivni od aktivnog rječnika.²

O znanju jezika i znanju o jeziku govorio je prof. Dr. Midhat Riđanović gdje se, sa aspekta nivoa jezičke strukture, posmatra govorna razvijenost djeteta i nivo gramatičnosti kojom ovlada dijete, a da toga nije ni svjesno.³

Razumijevanje govora i znanje jezika bitno se razlikuju. Istina, razvijenost govora zavisi od niza faktora: govorno iskustvo, socijalna sredina, mentalna razvijenost učenika i drugo. U radu na razvoju govora bogatimo rječnik učenika imenovanjem predmeta, usvajanjem učtivih fraza, razgovor o igračkama, o bližoj i daljoj okolini, o događajima i doživljajima.

Razgovorom ispitujemo jezik učenika i utvrđujemo gdje učenici imaju probleme u govoru, te pokušavamo to ispraviti. Razgovorom se može podsticati i govorno stvaralaštvo učenika.

Razgovor je nezamjenljiv u radu sa učenicima prvog razreda devetogodišnje osnovne škole.

Slike su veoma dobre za razgovor jer učenik posmatra vidi, imenuje, pita, odgovara, priča. Učenik uspostavlja odnose i veze posmatrajući sliku, opisuje sliku i tumači sliku s namjerom da otkrije ono što je nacrtano, sređuje slike, serije slika, pravi kombinacije.

² Turban, Ivan: Govorni razvoj djeteta, Savremeno delo, Beograd, 1963., str. 88.

³ Riđanović, Midhat: Jezik i njegova struktura, Sarajevo, 1997.

Pričanje na osnovu slike ima u sebi i elementa stvaralačkog pričanja. Stvaralačko pričanje može biti logično (osmišljeno) i alogično (nonsensno). Mnogi metodičari tvrde da se stvaralačko pričanje može vježbati sa djecom od šest godina.⁴

Putu do stvaralačkog pričanja prethodi: razgovor, opisivanje, stvarano pričanje, pa tek onda stvaralačko pričanje. U stvaralačkom pričanju često imamo onaj sistem motivacije da se kaže nešto na zadanu riječ, na dvije riječi i više riječi. Ponekad stvaralačko pričanje počinje tako da učenici kažu nešto na posljednju riječ učenika koji je posljednji govorio.

U okviru stvaralačkog pričanja učenike dovodimo u situaciju da se identifikuje sa bićem, pojavom igračkom (Da sam vjetar. Poželim da vjetar odnese zauvijek; Tišina mi je šapnula). Učenici mogu kreirati priču i na osnovu podsticajne priče i pjesme.

Ukoliko želimo da pričanje preraste u stvaralačko pričanje nonsensnog načina izražavanja učenika učimo da pričaju naopačke, alogično kako bi bilo smiješno (Kaži pogrešno da ispadne smiješno). I za nonsensno pričanje nam može poslužiti slika. Na slici se obično prikazuju nonsensne situacije koje će kod učenika podsticati smijeh, čuđenje (koka obuva cipele, maca vodi piliće i sl.).

Posije podsticajne ilustracije učenike uvodimo u maštovite nonsensne situacije. Pomoću slike je moguće pretvarati i logični sadržaj u alogični (nonsensni). Učitelj ovdje prati stepen „dubine”, odnosno ugao viđenja ili, bolje rečeno, stepen maštanja. Ukoliko učenik gleda nonsensnu ilustraciju, može je komentarisati sa nivoa posmatrača, ili ide dublje, govori nam o nečemu što nije vidljivo na ilustraciji. U ovom slučaju mi razlikujemo znanje o psihičkim procesima i znanje o događajima. Dakle, nonsensno pričanje podrazumijeva da se o nekoj situaciji ili činjenici može govoriti i onda ako to nije vidljivo. U nonsensnoj situaciji jezikom apstrahujemo informacione elemente. Da bi učenici mogli shvatiti logični i alogični sadržaj potrebno je da se upoznaju sa raznim književnim vrstama, te da pronađu sistem za razumijevanje i osmišljavanje sadržaja.

Djeci ćemo najlakše pomoći da ovladaju tajnim jezikom pričanja ako im ponudimo prigodne tekstove.

⁴ Štern, Viliam: Psihologija ranog detinjstva (do navršene šeste godine života), Beograd, 1938., str. 346.

Mnogi metodičari misle da alegorijski sadržaj basne nije primjeren učenicima ovog uzrasta. Međutim, u procesu sistemskog, školskog razvoja govora basna pruža neograničene mogućnosti, zavisno od didaktičkih sredstava koje možemo nabaviti i koja su nam dostupna.

Basna je prigodna za ostvarivanje brojnih zadataka nastave, ona pruža neograničene mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja unutar predmeta, te povezivanje različitih predmeta, međupredmetna korelacija. Djeca ovog uzrasta ne gledaju u basni dublje pouke, oni posmatraju životinje i često se oduševljavaju gluposti velikih i snazi malih.

U basni „Golub i pčela“ učenici će brzo uočiti značaj prijateljstva i značaj pomoći onome ko se našao u nevolji. Djeca će, također, uočiti u basni „Lav i miš“ da mali mogu pomoći velikim i da veliki ne bi smjeli potcjenjivati pomoć malih i slabijih od sebe. Pri izboru basne učitelj mora biti veoma obazriv, ne može svaka basna zainteresirati učenike ovog uzrasta i poslužiti kao polazna osnova za ostvarivanje nekih drugih ciljeva. Bilo bi dobro da učitelj djecu sa sadržajem basne upoznaje pomoću radno-igrovnih sredstava, tj. da je predstavlja pomoću crteža, igračaka i ostalog adekvatnog didaktičkog materijala.

Tokom prikazivanja basne, mi od djece tražimo pomoć, ne dozvoljavamo da oni budu samo pasivni posmatrači (Golub na grani, lovac drži pušku, golub ne vidi lovca, a sve to posmatra jedna dobra vrijedna pčelica. Što će dalje biti). Na ovaj način pričanje približavamo igri. Djeca pričaju basnu, dopuštamo, na ovom obrazovnom nivou, da više učenika priča basnu, koristeći POLILOG, dakle, više učenika istovremeno priča sve dok sadržaj ne usvoje, da ga jedan učenik može ispričati (MONOLOG). Basna nikada ne bi smjela biti sama sebi cilj, ona nam je i cilj i sredstvo. Ona je cilj jednom dijelu radnih aktivnosti, a onda postaje početni impuls za upoznavanje drugih sadržaja. Obično polazimo od upoznavanja okoline.

Gdje žive golubovi? Kako izgledaju? Čime se hrane? Kakvi golubovi mogu biti po boji? Postoje li divlji i pitomi golubovi? Ispričaj sve što znaš o tome? Poželjno bi bilo da učitelj u ormaru ima uvijek malu priručnu biblioteku. Za ovu priliku dobro bi mu došla Riznica prirode.⁵ Učenicima bi mogao pokazati zanimljive

⁵ Bertha Morris Porker: Riznica prirode, Školska knjiga Zagreb, 1984., strana 64. i 83.

ilustracije, a uz to bi im neke prigodne sadržaje mogao odatle i pročitati. Za ovaj uzrast je posebno zanimljiva knjiga Hiljadu zašto hiljadu zato⁶. Učitelj će iz ove knjige pročitati kako su golubovi – pismošoš još prije 2000 godina nosili poruku na ogromne razdaljine i kako su se vraćali svojoj kući. Neki naučnici tvrde da postoji oko 289 vrsta golubova među kojima postoje ogromne razlike.

Učitelj može učenicima ispričati neke zanimljivosti o pčelama, njihovom radu u košnici, podjeli posla, ukusnom medu koje nam daju pčele i slično.

Basna nam može poslužiti i za uvođenje učenika u matematičke pojmove. Jato golubova je zgodno za formiranje pojma skupa. I pčele nam mogu poslužiti za razne matematičke operacije. Ova basna je pogodna za sastavljanje tekstualnih zadataka tipa: Na grani su bila tri goluba. Kada je lovac podigao pušku, pobjegla su dva goluba. Koliko je golubova ostalo?

Za tjelesne aktivnosti mogu se organizirati vježbe oponašanja leta golubova ili oponašanje zujanje pčela i čuvanje meda u košnici. Učitelj organizira igru PANTOMIME. Grupa učenika čuči na sredini učionice i oponaša košnicu. Okolo su pčelice koje zuje i čuvaju u košnici med. Košnici se približava medo (Jedan učenik oponaša hod mede). On hoće da ukrade med. Pčele ne daju, zuje, lepršaju krilcima i ubadaju medu žaokama.

Medo bježi pokunjen, ili pobjeđuje pčelice, krade med i sladi se zadovoljan.

Na času Likovnog odgoja učenici mogu crtati neki detalj iz basne (Golub na grani, pčela na listu; lovac s puškom...)

Na času Muzičkog odgoja učenici mogu oponašati gukanje goluba u znak zahvalnosti pčelici koja mu je spasila život, ili zadovoljno zujanje pčele koja se zahvaljuje golubu što joj je spasio život, ili slušanje adekvatne muzike. Naravno, ovdje su u naznakama date neke mogućnosti korištenja sadržaja basne u drugim nastavnim predmetima. Povezivanje ovih sadržaja zavisi od brojnih faktora: umijeća nastavnika, njegove kreativnosti i spretnosti primjene METODE IGRE u nastavi, opremljenosti škole didaktičkim materijalom i literaturom, a iznad svega poznavanje i primjena metode rada sa šestogodišnjacima.

⁶ Pejaković Snežana i Slobodanka Imperl: Hiljadu zašto hiljadu zato, Vuk Karadžić, Beograd, strana 154.

Basna je veoma pogodna za razvoj govora, a već smo rekli da se bez govora ne mogu realizirati ostale aktivnosti vezane za nastavu temeljnog čitanja i pisanja. Govor je ona spona koja povezuje sve aktivnosti. Pomoću basne mi možemo vježbati *glas, riječ, rečenicu, potom dikciju, ritam, tempo, ton, boju, jačinu, visinu*. Uz sadržaj basne posebno možemo vježbati popratne pokrete GESTIKULACIJA, MIMIKA, PANTOMIMA. Sadržaji basne pružaju mogućnosti svih oblika rada na razvoju govora, a posebno govorne igre, govorne vježbe; govornog stvaralaštva i govora po ulogama.

METODE DEMONSTRACIJE I ILUSTRACIJE U RAZVOJU GOVORA

Metoda demonstriranja i ilustriranja za razvoj govora je od velikog značaja.

Već smo govorili da je za ovaj uzrast veoma važno verbalne aktivnosti spojiti sa demonstriranjem i ilustriranjem. Učenici prvog razreda osnovne škole lakše usvajaju sadržaj ako im se to sve prezentira, demonstrira, slikom, mimikom, gestom, pantomimom.

Ukoliko se u tekstu pojavljuju likovi, mi im crtamo i pokazujemo adekvatne likove, ako su životinje, pokazujemo im slike životinja. Dramatizaciju nekih tekstova uvijek ćemo popratiti ilustracijama koje su dopadljive djeci, tako da u prvoj školskoj fazi, koju definiramo fazom razvoja govora sve prožimamo igrom koja je najpogodnija za učenje. Dakle, ovo nije škola igre, nego škola učenja funkcionalnih igara i priprema djece za ulazak u svijet odraslih, jednom riječju –priprema za pravilan i tečan govor.

Učitelj pokazuje kako hodaju pojedine životinje, demonstrira njihove pokrete i oponaša njihovo oglašavanje. Podsticajnim riječima (Vi to znate bolje. Ko zna bolje?) učenike uvodimo u igru i zajedno s njima izvodimo određene pokrete. Smisao ovakvih igara je višestruk. U ovim igrama djeca doživljavaju radost, susreću se sa raznim iznenađenjima, a pored toga budi im se interes za jezik, razvija se jezička fluentnost i kreativnost. Svaka od organiziranih ciljanih igara doprinosi, razvoju govora.

Oponašajući pokrete djeca oponašaju i glasove (puć-puruć – cik-cak; cvrk-cvrk, dživ-dživ; av, av, ćuk-ćuk) i tako doprinose bogatijoj i intenzivnoj auditivnoj percepciji, usavršavaju izgovor pojedinih glasova. Onomatopejom djeca spontano savladavaju različite intonacijske vrijednosti (intonaciju, ritam, tembr...).

ASOCIJATIVNO-KOMPARATIVNA METODA U RAZVOJU GOVORA

Pored metoda demonstracije i ilustracije u razvoju govora služimo se povezivanjem pojmova po nekim sličnim ili različitim osobinama. Metoda asocijacije upotrebljava se u razgovoru, opisivanju, pričanju i prepričavanju.

Kada se izdvoje neka značajna svojstva predmeta, pojava i grupa predmeta, onda se stvara POJAM koji nije slika nego misao o osobini nekog predmeta. Na asocijativnom principu počiva i poređenje gdje manje poznatu osobinu bića ili predmeta poredimo sa poznatom osobinom kako bismo dobili neki novi asocijativni pojam.

KOMPARACIJA

POZNAT POJAM
PČELA

MANJE POZNAT POJAM
DJEČAK

NOVI POJAM
VRIJEDAN

Da bismo učenicima približili objektivnu sliku svijeta, moramo vršiti poređenje po sličnosti i razlikama, te ih tako i uvoditi u logičko zaključivanje.

Kada učenici posmatraju ilustraciju, oni utvrđuju i zaključuju uzročno-posljedične veze, učitelj ih podstiče na *asocijaciju, komparaciju i verbalizaciju*.

Dakle, poslije komparacije i stvaranja asocijativnog pojma pristupamo verbalizaciji u okviru koje dominira *metoda razgovora, opisivanja, pričanja, demonstracije*.

Učenici prvog razreda devetogodišnje osnovne škole uočavaju što je slično, a što različito. Oni već mogu da razvrstavaju i generalizuju predmete i bića, da svrstavaju u kategorije i klase. Na osnovu predstava o onome što su vidjeli učenici prave poređenje po sličnosti ili razlikama. Dječak se penje na drvo kao mačka. Pas je veliki kao medo...) Poređenja mogu biti po *obliku, boji, veličini predmeta, načinu kretanja bića* itd.

Poređenja su važna za bogaćenje rječnika, sticanje novih pojmova i za uvođenje učenika u neke gramatičke zakonitosti. Učitelj se može poslužiti *asocijativno-komparativnom metodom* rada za savladavanje gramatičkih formi jezika. (Kuća je veća od

kućice; Cipelica je manja od cipele; Balon je veći od balončića; Loptica je manja od lopte...) Na ilustracijama djeca uočavaju šta je sve **okruglo**, a šta nije; Šta je **valjkasto**, a šta je **loptasto**; Djeca uočavaju šta je sve **krupno**, a šta je **sitno**; Šta je **duboko**, a šta **plitko**. **Komparativno-asocijativnom metodom** rada možemo kazivati i kakvo nije šta. Ormar nije **loptast**, Lopta nije **rogljasta**; Kuća nije **valjkasta**. U ovoj cjelini možemo upotrijebiti igre AUGMENTATIVA I DEMINUTIVA. Asocijativno-komparativnom metodom možemo govoriti o tome : ŠTA SVE LETI; KO SVE HODA; KO SVE TRČI; ŠTA SVE GORI. Učitelj počinje igru sa: LETI, LETI, LETI... Učenici odgovaraju: HELIKOPTER, PTICA, AVION, LEPTIR, PČELA BUBA-MARA igra asocijacije se nastavlja **asocijativnim demonstriranjem** leta.

Ova metoda pogodna je u igrama za bogaćenje rječnika (upotreba sinonima i uopće srodnih riječi). Brojni su glagoli kojima objašnjavamo kretanje. potom im postavljamo pitanje: Ko se sve i kako kreće? Djed hoda, a dječak trči. Kada je dječak bio beba, on je puzao. Pošto djed ima štap, možemo reći da se djed i poštapa. Kada je djed bio mali, on je trčkarao. Ježić hoda. Ko još **hoda, gmiže, puže, gega, šeta, šetucka, trči, trčkara, juri, juriša...**

Na ovaj način učenici usvajaju POJMOVE i važnije osobine predmeta i bića.

Na isti način i istom metodom ćemo organizirati igru ŠTA SVE GORI; ŠTA NE GORI.

Asocijativno-komparativna metoda je pogodna i u igrama koje organiziramo s ciljem savladavanja oblika kulture izražavanja PRIČANJA I PREPRIČAVANJA. Ko je brz? Ko je najbrži. (Učenici porede i objašnjavaju.): Pas je brz, mačak je brži. Ko je najbrži? Djeda je sporiji od dječaka. Mačak je brži od ježa... Ko je najsporiji?

Asocijativno-komparativna metoda je posebno značajna za tumačenje nepoznatih i manje poznatih pojmova. U prvom razredu osnovne škole riječi ne bi trebalo tumačiti REFERENCIJALNO već je do verbalizacije pojma potrebno doći asocijativno-komparativnom metodom rada.

S ciljem usavršavanja korektnog govora podstičemo učenike da oponašaju govor majke,oca, brata, djeda i drugih bliskih osoba učeniku. Poslije možemo s učenicima posjetiti park, neko seosko imanje, zoološki vrt i oslušivati kako se oglašavaju ptice, neki

insekti i životinje. I u ovim vježbama možemo raditi primjenjujući asocijativno-komparativnu metodu rada.

Ova metoda je pogodna i za oponašanje oglašavanja životinja, insekata, djece i zvukova koji nastaju kao rezultat promjena u prirodi (fijukanje vjetra. Dok s učenicima ponavljamo KAKO SE KO OGLAŠAVA, mi zapravo vježbamo artikulaciju grupe glasova Sve vježbe u razvoju govora se odvijaju kroz igru (fonološke, leksičke i sintaksičke vježbe). Vješt učitelj svaku igru završava govornim vježbanjem, igra nikada ne smije biti sama sebi cilj, igra je samo put do cilja, a to je stvaralačko pričanje. Da bi učenici ovog uzrasta prihvatili govornu igru, ona mora biti zanimljiva, prožeta šalom, veseljem, radošću, živošću (dinamičnošću) jednom riječju govorna igra mora podsticati dobro raspoloženje. Svaka govorna igra, organizirana sa ovim uzrastom, mora biti prožeta SINKRETIZMOM. Dakle, igra je sinteza pokreta govora i ritma. U govornim igrama do izražaja dolazi dječija kreativnost i maštovitost. Govorne igre, ako hoćemo da ostvarimo cilj, gotovo redovno prerastu u govorne vježbe.

Govor je sastavljen od glasova, to je jezik u akciji ili realizirani jezik kako ga mnogi nazivaju. Glasovi čine riječi, a riječi prelaze u rečenice. Dakle, jezik je sistem znakova i pravila primjene. Učenik prvog razreda osnovne škole ne uči pravila o jezičkom ustrojstvu, on uči pravilno govoriti, ne uči, u početku, složena pravila jezika. Dakle, ovdje baratamo pojmovima ZNANJE JEZIKA I ZNANJE O JEZIKU.

Glas, riječ i rečenica u razvoju govora čine STRUKTURNE CENTRE⁷.

Glas je prvi segment u razvoju govora učenika prvog razreda. Glas pomaže djeci da vrše pravilnu diskriminaciju i artikulaciju.⁸

Poslije glasova riječ ima značajnu ulogu u govoru. Riječ čine glasovi koji su poredani u jednu smislenu cjelinu. Riječ je potencijalni minimum rečenice. Zbog toga je riječ osnovni elemenat govora kao sredstva komunikacije.

Često se postavlja pitanje koliko riječi poznaje šestogodišnjak. Već je rečeno da su neki psiholozi došli do

⁷ Holmes, Herman: Didaktik der deutschen Sprache, Stuttgart, Klett-Verlag, 1966, str. 46-53.

⁸ Vasić, Smiljka: Razvitak artikulacije, Naučna knjiga, Beograd, 1971.

fantastičnog broja od 4.800 riječi⁹ koje učenik prvog razreda može upotrebljavati. Stjepko Težak navodi da dijete sa navršenih 6 godina vlada fondom od 2589 riječi¹⁰.

LITERATURA

- Andrić, V., Čudina, M.: „Psihologija učenja i nastave”. Školska knjiga, Zagreb, 1985.
- Babić, G.: „Polivalentna primjena metoda u obrazovanju”. Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- Bloom, B.: Taksonomija obrazovnih ciljeva, Beograd, 1973.
- Božović, M.: Priručnik za nastavu srpskohrvatskog hrvatskosrpskog jezika, Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo, 1972.
- Bogor, I.: Prevladavanje suprotnosti između školskog i prirodnog učenja, Suvremena metodika, Zagreb, 1986.
- Buljubašić–Kuzmanović, V.: „Mogućnosti napuštanja obrade slova i dosadašnjih oblika rada u nastavi početnog čitanja i pisanja”. Napredak, Zagreb, 1993.
- Burke-Walsh, Kate: Stvaranje učionica u kojima dijete ima centralnu ulogu (6-7 godina) Centar za obrazovne inicijative, Sarajevo, 1996.
- Čipčić, Dimitrije: Nastava početnog čitanja, Beograd, 1960.
- Čudina-Obradović, M.: „Igrom do čitanja”, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Demarin, M.: „Početno čitanje i pisanje”. Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1969.
- Dorđević, J.: „Televizija u vaspitanju i obrazovanju”. Naučna knjiga, Beograd, 1985.
- Dorđević, Jovan: Opšta pedagogija-intelektualno vaspitanje, Beograd, 1975.
- Furlan, I.: „Jednominutni ispit glasnog čitanja”. Školska knjiga, Zagreb, 1988.
- Furlan, I.: „Psiholingvističke dimenzije početnice ili bukvara”. Suvremena metodika, br. 2-3, str. 62-64, Zagreb, 1986.

⁹ Horst, Nickel, Entwicklung spychologie das Kinder und Jugendalters, sv. T, str. 229.

¹⁰ Stjepko Težak: Gramatika u osnovnoj školi, Školska knjiga, Zagreb, 1980, str. 2.

- Gabrijela-Šabić, A., Baričević, J., Vitez, I. I dr.: „Priručnik uz hrvatsku početnicu”. Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- Gordon, T.: „Kako biti uspješan nastavnik”. Kreativni centar, Beograd, 1998.
- Ignjatović, Svetomir: Nastava maternjeg jezika u osnovnoj školi; Priručnik za učitelje i privremeni udžbenik za učenike učiteljskih škola, Nolit, Beograd, 1956.
- Ilić, P.: „Od slova do eseja”. Svjetlost, Sarajevo, 1983.
- Kobola, A.: „Unapređivanja čitanja u osnovnoj školi”. Školska knjiga, Zagreb, 1980.
- Lekić, Đ.: „Metodika razredne nastave”. Nova prosveta, Beograd, 1993.
- Marinković, S.: „Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti”. Kreativni centar, Beograd, 1995.
- Marković, Žika: Nastava početnog čitanja i pisanja, Beograd, 1953.
- Matanović, Mira: Teškoće u čitanju i pisanju, Zagreb, 1982.
- Matić, R.: „Metodika razvoja govora dece”. Beograd, 1986.
- Möller, C.: Didaktika teorije, Eduka, Zagreb, 1994.
- Miličić, V.: „Smisleno učenje”. Alinea, Zagreb, 1996.
- Mioč, J.: „Nastava početnog čitanja i pisanja po kompleksnom metodi”. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996.
- Milijević, S.: „Odsustvo pažnje u nastavnom procesu, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1977.
- Ništović, Hazema i Ibro: Prvanka, Bosanska riječ, Sarajevo, 2004.
- Ništović, Hazema i Ibro Ništović, Razigrana prvanka, Bosanska riječ, Sarajevo 2004.
- Ništović, Hazema i Ibro: Prvankina slovarica, Bosanska riječ, Sarajevo, 2005.
- Ništović, Hazema i Ibro: Slovodar, Bosanska riječ, Sarajevo. 2005.
- Ništović, Hazema i Ibro: Razigrani slovodar, Bosanska riječ, Sarajevo 2005.
- Nikolić, M.: „Metodika nastava srpskohrvatskog jezika i književnosti: i”!. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.
- Pedagoški rečnik 1, Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd, 1967.
- Peruško, T.: „Materinski jezik u obaveznoj školi”. Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1971.

- Potočnjak, J.: „Pisanje u osnovnoj školi”. Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1947.
- Prebeg-Vbelke, M.: „Vaše dijete i jezik”. Školska knjiga, Zagreb, 1991.
- Protić, Bogoljub: Utvrđivanje stepena sadržaja efikasnosti sadržaja nastave prirode i društva od 1.do 4.razreda osnovne škole,Zbornik radova,7,Institut za pedagoška istraživanja,Naučna knjiga,Beograd,1974.
- Puljak ,Lucija: Metodički priručnik uz Moju početnicu za 1. razred osnovne škole, Znanje, Zagreb,2004.
- Rančelović, J.: „Uvodni deo nastavnog časa”. Nova prosveta, Beograd, 1996.
- Ribić, K., Matanović, M.: „Teškoće čitanja i pisanja u školi”. Školska knjiga, Zagreb, 1966..
- Rosandić, D.: „Metodika književnog odgoja i obrazovanja”. Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- Rosandić, D.: „Novi metodički obzori”. Školske novine, Zagreb, 1993.
- Šimleša, P.: „Metodika elementarne nastave materinskog jezika i matematike”. Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1969.
- Težak, S.: „Govorne vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika”. Školska knjiga, Zagreb, 1985.
- Vanhajt, E.: „Priručnik za nastavu hrvatskog ili srpskog jezika u 1. razredu osnovne škole”. Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Vigotski, L.: „Mišljenje i govor”. Nolit, Beograd, 1983.
- Vučković, M.: „Metodika nastava srpskohrvatskog jezika”. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.

د. حزمة نيشتوفيتش

مناهج العمل في logodidaktics

خلاصة البحث

يتعلم الكلام كأى شيء آخر في الحياة، وحينما يتم تطوير الكلام بشكل مدروس ومنظم تقل إمكانية ظهور الأخطاء اللغوية التي يصعب تصحيحها بعد ذلك. حتى في مرحلة ما قبل الحروف ينبغي أن يعلم الطفل الطريقة الصحية السليمة في التخاطب التي تتضمن أسس فن الكلام، مثل:

- الصوت (مستوى الارتفاع، اللون، الحجم...)
- كيفية إخراج الكلمات، التنفس، مسافة الفصل بين الكلمات...
- نبرات الصوت وقوته...

من المهم جدا في الكلام مراعاة جميع ما ذكر حتى يكون واضحا صحيحا مفهوما.

كل كلام ينبغي أن يكون له هدف لأن الكلام بلا هدف لا قيمة له. حتى يتم كل ذلك ينبغي استخدام طرق العمل والتدريب المختلفة مع الأطفال، مثل: اللعب بالكلام، التدريب الكلامي، والإبداع الكلامي.

METHODS IN LOGODIDACTICS

Summary

We learn how to speak as we learn anything else in our life. The possibility of occurrence of speech deformities that are difficult to correct is decreased when the development of speech is planned and done systemically. Even in preletter phase of study children should be trained to communicate fluently, correctly and nicely. Basic speech components of such communication are:

- voice suprasugmentals (sonority, voicelessness, pitch, height, timbre, volume)

- diction (articulation, accentuation, breathing, rhythm, tempo and pause)

- intonation (movement and duration of tone, pitch and volume, speech force, pitch and accent of speech).

Phonation is very important for correct and accurate pronunciation of a sound and its suprasegmentals. Every speech should have a purpose because without any purpose it would be inefficient. In order to achieve all that it is necessary to apply different methods when working with children (speech games, speech exercises and speech creativity).